

HOT OCH TRAKASSERIER

David Shannon

Sammanfattning

De uppgifter som allmänheten lämnar i den Nationella trygghetsundersökningen⁶⁴ (NTU) visar att utsattheten för såväl hot som trakasserier generellt sett legat stabilt eller till och med minskat något under åren 2005–2011. Utsatthet för hot har varit oförändrad bland kvinnor men minskat något bland män, samtidigt som utsatthet för trakasserier har minskat bland både män och kvinnor. NTU visar vidare att ungdomar och unga vuxna är utsatta för hot och trakasserier i högre utsträckning än äldre personer. Jämfört med de utsatta männen har kvinnorna oftare blivit utsatta av en närstående person, medan männen i högre grad än kvinnorna utsätts av personer som är okända för dem. I dessa avseenden uppvisar könsskillnaderna i utsatthet för hot och trakasserier stora likheter med de som beskrivits i forskningen om utsatthet för våld. Enligt uppgifterna från NTU har allmänhetens benägenhet att anmäla sin utsatthet för hot ökat sedan 2005. Däremot har det enligt NTU varken skett en ökning eller minskning i benägenheten att anmäla trakasserier.

Det var först år 2011 som Sverige införde en straffbestämmelse (olaga förföljelse, 4 kap. 4b § BrB) som specifikt tar sikte på upprepade brottsliga kränkningar (exempelvis trakasserier) som sker utanför en nära relation. Av denna anledning redovisar kapitlet utvecklingen av den anmälda brottsligheten dels för olaga hot, dels för ofredande. Under åren 2005–2011, har antalet anmälda fall av olaga hot ökat med 13 procent samtidigt som antalet anmälda fall av ofredande har ökat med 57 procent. För de båda brottstyperna har ökningen av antalet anmälda brott mot barn varit kraftigare än ökningen av antalet anmälda brott mot vuxna kvinnor och män.

Under perioden 2005–2011 har antalet lagföringar för såväl olaga hot som ofredande också ökat. Denna ökning i antalet brott som förts hela vägen till lagföring kan tolkas som resultat av en produktionsökning i rättsväsendets arbete. Denna ökade pro-

⁶⁴ För mer information om NTU, se NTU 2011 – om utsatthet, trygghet och förtroende (Brå 2012a) samt NTU 2011, teknisk rapport (Brå 2012b).

duktion syns även i samband med andra brottstyper (se även Estrada m.fl. 2012). Ökningen i lagföringarna avser i första hand brott som lett till mindre stränga påföljder – i första hand åtalsunderlåtelse, strafföreläggande och bötesstraff. Sammantaget innebär dessa förändringar att ökningen av den anmälda brottsligheten inte tycks bero på att allt fler grövre brott blir anmälda till polisen – antalet lagföringar för såväl hot som ofredande som resulterat i en fängelsedom har minskat ganska påtagligt. I stället tycks den ökning som syns i de anmälda brotten i första hand bero på att allt fler mindre grova brott har blivit polisanmälda, bland annat brott av kvinnor och brott av och mot barn.

Inledning

Hot och trakasserier hör, tillsammans med bland annat misshandel och sexualbrott, till de grupper av kriminella handlingar som brukar benämnas brott mot person. Brottet olaga hot återfinns i 4 kap. BrB som har rubriken *Om brott mot frihet och frid*. För olaga hot döms enligt 4 kap. 5 § första stycket BrB den som »lyfter vapen mot annan eller eljest hotar med brottslig gärning på sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig fruktan för egen eller annans säkerhet till person eller egendom«. Det kan således handla både om hot mot en persons liv eller hälsa och hot som avser någons egendom i form av exempelvis värdeföremål eller en fastighet. Hot som riktas mot personer inom ramen för deras myndighetsutövning, till exempel poliser, trafik tjänstemän, anställda på försäkringskassan eller socialarbetare, faller inte under bestämmelsen om *olaga hot* utan omfattas istället av bestämmelsen om *våld eller hot mot tjänsteman* i 17 kap. 1 § BrB.

Trakasserier definieras inte som en särskild brottstyp i brottsbalken. Samtidigt har ändringar införts under de senaste femton åren för att markera att upprepad brottslighet mot en och samma person innebär en särskild kränkning för den utsatta, som ska avspeglas i brottslighetens straffvärde. Det finns ett flertal forskningsstudier som har visat att relativt många personer någon gång under sina liv utsätts för kränkningar i form av upprepade trakasserier av olika slag (Brå 2006; Heckels och Roberts 2006). Det kan bland annat handla om att bli utsatt för upprepade hot, ovälkomna besök och telefonpåringningar eller brev, e-post och sms-meddelanden med kränkande innehåll. I den engelskspråkiga forskningen har det funnits ett särskilt fokus på fenomenet »stalking« (Budd m.fl. 2000; Mullen m.fl. 2000), som närmast kan översättas till svenska som »förföljelsesyndrom«, men det saknas

enighet kring var gränsen skulle kunna dras mellan så kallad stalking och andra former av trakasserier (Heckels och Roberts 2006). Trakasserier kan också ske i form av olika mobbningsbeteenden, till exempel upprepade verbala angrepp antingen ansikte mot ansikte eller via internet (Brå 2005a, 2008; Craig m.fl. 2009).

De första straffrättsliga bestämmelserna med syfte att särskilt markera att upprepade kränkningar i form av våld, hot och andra former av ofredande är att betrakta som särskilt straffvärda jämfört med enskilda brott av mindre allvarlig art infördes i brottsbalken i slutet av 1990-talet. Bestämmelserna om *grov fridskränkning* och *grov kvinnofridskränkning* (4 kap. 4 a § BrB), som trädde i kraft år 1998, avser upprepade brottslighet i form av våld, fridsbrott eller sexualbrott, när brotten har begåtts mot en närstående person – till exempel en nuvarande eller före detta partner eller ett barn till gärningspersonen – och när brotten dessutom varit ägnade att allvarligt skada den utsatta personens självkänsla.

Det var först år 2011 som en bestämmelse infördes i brottsbalken som specifikt tar sikte på upprepade brottsliga kränkningar som begås av mer yttligt bekanta eller obekanta personer. För att dömas enligt den nya straffbestämmelsen, som fått rubriceringen *olaga förföljelse* (4 kap. 4 b § BrB), krävs att gärningspersonen förföljt en person genom att begå brottsliga handlingar i form av exempelvis misshandel, olaga hot, ofredande, sexuellt ofredande, skadegörelse eller överträdelse av kontaktförbud samt att var och en av gärningarna utgjort led i en upprepade kränkning av den utsatta personens integritet. Däremot krävs varken att handlingarna varit ägnade att skada den utsatta personens självkänsla eller att de har begåtts mot en närstående person. Bland skälen till införandet av det nya brottet var att befintlig straffmättningspraxis för upprepade brottslighet av det här slaget inte ansågs tillräckligt återspegla brottslighetens allvar i de fall där den inte täcktes av bestämmelserna om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning (prop. 2010/11:45).

Redan inledningsvis bör det nämnas att eftersom bestämmelsen om *olaga förföljelse* trädde i kraft först 2011 är det inte möjligt att redovisa en utveckling för den anmälda brottsligheten för brottstypen. Därför redovisas istället utvecklingen för brottet *ofredande* i de delar av kapitlet där kriminalstatistiken används som källa. En närmare diskussion av de typer av handlingar som täcks av brottet ofredande samt av möjligheterna att jämföra utsattheten för ofredande enligt kriminalstatistiken med utsattheten för trakasserier enligt NTU presenteras i samband med redovisningen av den anmälda brottsligheten.

Omfattning och utveckling

Utsatthet för hot och trakasserier enligt NTU

I NTU ställs följande fråga om utsatthet för hot: »Blev du under förra året hotad på ett sådant sätt, att du blev rädd?« Undersökningen ställer också en fråga om utsatthet för trakasserier, med följande lydelse: »Trakasserier kan vara att vid upprepade tillfällen till exempel bli förföljd eller få oönskade besök, telefonsamtal, meddelanden och liknande. Blev du trakasserad vid flera tillfällen under förra året?«.

Resultaten av 2012 års NTU, som avser utsatthet under 2011, visar att 4,2 procent av de svarande (16–79 år) uppgav att de utsattes för hot detta år. Det motsvarar cirka 304 000 personer i befolkningen. Uppskattningsvis hade dessa personer totalt sett blivit utsatta för drygt 715 000 händelser av hot under året. I samma undersökning uppgav 3,8 procent av de svarande att de utsatts för trakasserier under 2011, motsvarande cirka 277 000 personer i befolkningen.⁶⁵

År 2005 var det enligt NTU lika många kvinnor som män som uppgav att de blivit utsatta för hot. Sedan dess har andelen män som uppgav utsatthet för hot minskat. Andelen kvinnor som uppgav att de utsatts för hot är däremot oförändrad.

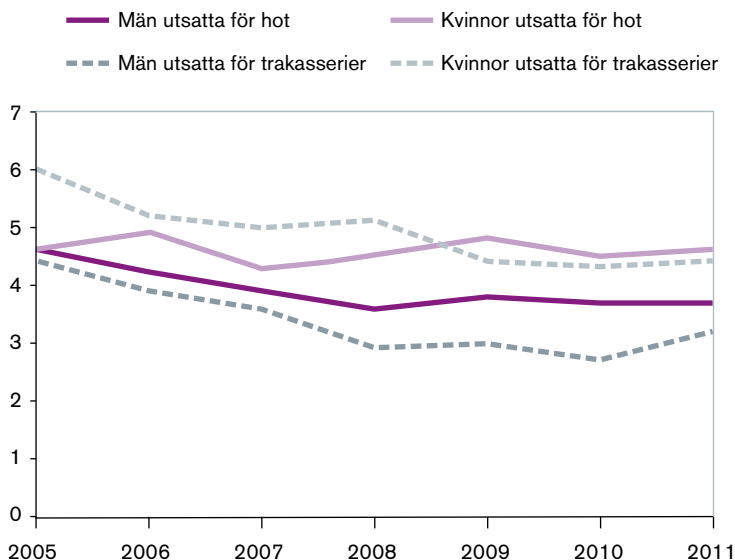
När det gäller trakasserier är det en större andel kvinnor än män som uppgett att de blivit utsatta vid varje mätning sedan 2005. Samtidigt har andelen svarande i NTU som blivit utsatta för trakasserier minskat sedan 2005 bland både män och kvinnor. Utvecklingen för perioden 2005–2011 i andelen som under det föregående året blivit hotad respektive trakasserad framgår av figur 1.

Samtidigt som NTU visar att utsattheten för hot har legat stabilt eller till och med minskat något under perioden sedan 2005 visar undersökningen att allmänhetens benägenhet att anmäla denna utsatthet till polisen har ökat. År 2005 var det 20 procent av de hotbrott som beskrivs i NTU som enligt de svarande hade blivit anmälda till polisen, en andel som sedan ökade till 29 procent år 2011. Ökningen avser de hot som beskrivs av både män och kvinnor. När det gäller utsatthet för trakasserier har det däremot varken skett en ökning eller minskning i hur ofta de svarande i NTU anger att trakasserier har anmälts till polisen.

Regional fördelning

Enligt NTU är utsatthet för hot något vanligare i storstadsområdena Stockholm, Göteborg och Malmö än i andra städer eller mindre orter och landsbygdsområden. Under perioden 2008–2011 uppgav 4,9 procent av de svarande från storstadsområdena att de blivit utsatta för hot,

⁶⁵ Eftersom trakasserier i sig består av upprepade händelser görs ingen uppskattning över hur många händelser som detta motsvarar i befolkningen för denna brottstyp.

Figur 1. Utsatta för hot respektive trakasserier uppdelat på kön, åren 2005–2011. Procent. Källa: NTU.

jämfört med 3,9 procent av de svarande från större städer och 3,6 procent av de svarande från mindre städer och landsbygdsområden. Skillnaderna mellan storstäderna och övriga orter är inte lika stora när det gäller utsatthet för trakasserier, där motsvarande andelar är 3,8 procent (storstadsområdena), 3,9 procent (större städer) och 3,5 procent (mindre städer/landsbygd).

Utsatthet enligt Brås skolundersökning om brott

Brås Skolundersökning om brott⁶⁶ (SUB) mäter utsatthet för vissa brottstyper bland ett riksrepresentativt urval av ungdomar i grundskolans årskurs 9. I skolundersökningen ställs en fråga om utsatthet för hot enligt följande: »Har du under de senaste 12 månaderna blivit hotad så att du känt dig allvarligt rädd?» (Brå 2010a). Sedan mitten av 1990-talet har andelen ungdomar som uppgett att de blivit hotade på detta sätt legat på en relativt stabil nivå på mellan 9 och 13 procent. År 2011 var det 8 procent av pojkarna och 11 procent av flickorna som svarade att de utsatts för hot under de senaste 12 månaderna.

I SUB ställs ingen fråga specifikt om trakasserier. Däremot tillfrågas deltagarna i undersökningen om de blivit utsatta för mobbning. Se-

⁶⁶ För mer information om SUB, se Brott bland ungdomar i årskurs nio – Resultat från Skolundersökningen om brott åren 1995–2008 (Brå 2010a) samt Skolundersökningen om brott 1995–2008 (Brå 2010b).

dan mitten av 1990-talet har andelen ungdomar som uppgett att de ibland eller ofta blivit utsatta för mobbning också legat på en relativt stabil nivå, mellan 11 and 13 procent. År 2011 var det drygt 13 procent av flickorna som uppgev att de ibland eller ofta blivit mobbade jämfört med 8 procent av pojkarna.

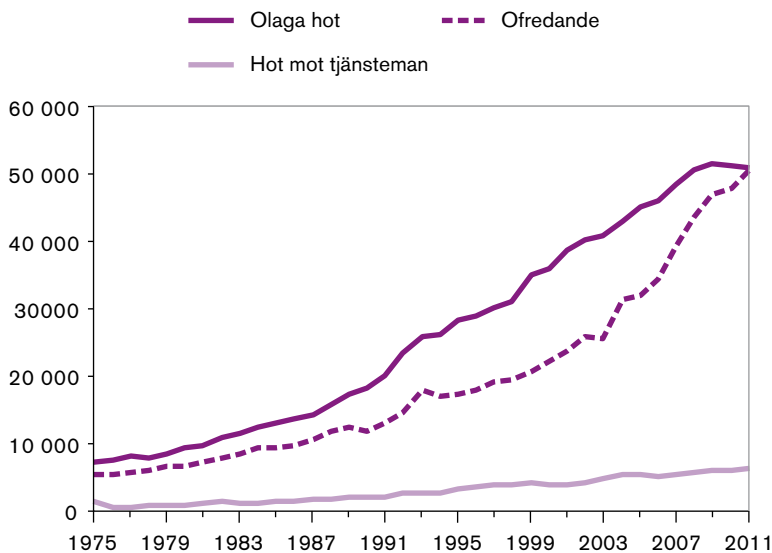
De anmälda brotten

Till skillnad från resultaten från undersökningar som NTU och SUB, där brottsligheten mäts genom att man ställer frågor till ett slumpmässigt urval av människor om hur ofta de blivit utsatta för olika typer av brott, består den registrerade brottsligheten endast av de brottshandlingar som blir anmälda till polisen. Den brottsutveckling som framgår av den officiella kriminalstatistiken bygger således på ett mindre urval av de faktiska brottshandlingar som beskrivs i undersökningar som NTU och SUB.

Med utgångspunkt i den fråga som ställs i NTU kan de trakasserier som fångas upp av undersökningen eventuellt täckas av en eller fler av ett antal olika straffbestämmelser. Det kan bland annat handla om överträdelse av kontaktförbud enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud, grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning samt även ofredande och sexuellt ofredande. Av dessa redovisas utvecklingen för bland annat sexualbrotten och de grova fridskränkingsbrotten på andra ställen i denna publikation (se kapitlet om Sexualbrott och Våld mot närstående). I det här kapitlet riktas därför fokus på utvecklingen av de anmälda brotten avseende *ofredande*.

Bestämmelsen om ofredande återfinns i 4 kap. 7 § BrB, och avser »den som handgripligen antastar eller medelst skottlossning, stenkastning, oljud eller annat hänsynslöst beteende eljest ofredar annan«. Formuleringen »annat hänsynslöst beteende« kan exempelvis avse upprepade telefonpåringningar eller sms-meddelanden förutsatt att dessa innebär en »kännbar fridskränkning« för den utsatta, det vill säga att den utsatta verkligen blir störd av dem (jämför Jareborg 1984; SOU 2011:85 sid. 112ff). Bestämmelsen om ofredande kan även vara tillämplig på trakasserier i form av både mobbning och andra typer av psykiskt våld (prop. 1992/93:141). Samtidigt är det viktigt att notera att bestämmelsen är mycket bredare i sitt omfång än den fråga som ställs om trakasserier i NTU. De anmälda ofredandebrotten innefattar således även ett mycket stort antal brottsliga handlingar som inte skulle betraktas som »trakasserier« enligt NTU.

I figur 2 redovisas den långsiktiga utvecklingen av antalet anmälda brott för brottstyperna olaga hot, hot mot tjänsteman och ofredande. Det framgår att antalet anmälningar rörande alla tre typerna av brott har ökat mer eller mindre kontinuerligt sedan 1975.

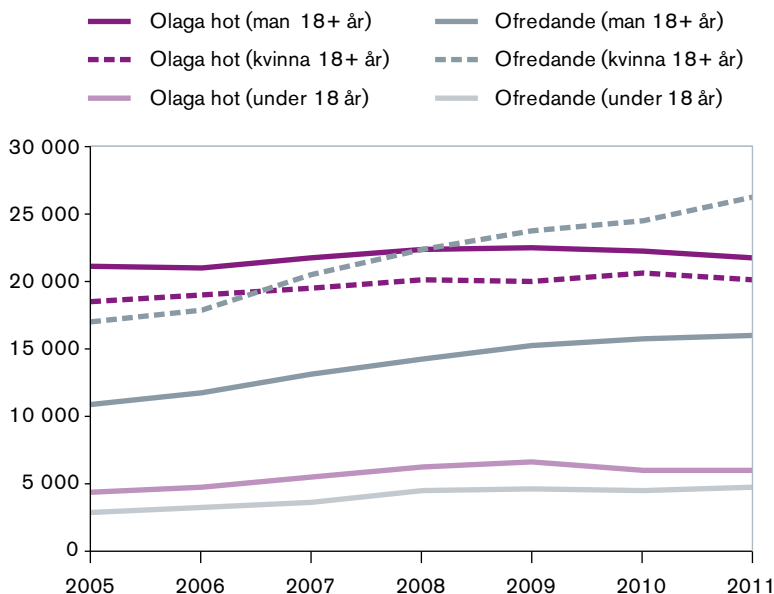
Figur 2. Antalet anmälda olaga hot, hot mot tjänsteman⁶⁷ och ofredandebrott åren 1975–2011. Källa: Kriminalstatistiken.

Under åren 2005–2011, det vill säga den tidsperiod som täcks av NTU, har antalet anmälda olaga hot ökat med 13 procent totalt sett, samtidigt som antalet anmälda hot mot tjänsteman har ökat med 21 procent. De anmälda fallen av ofredande har ökat med hela 57 procent.

Figur 3 redovisar antalet anmälda hot och ofredanden mot man respektive kvinna för perioden sedan 2005. Hot mot tjänsteman redovisas inte i kriminalstatistiken uppdelat på den hotades kön, varför brottstypen inte tagits med i figuren. Fram till 2008 särredovisades inte heller anmälda olaga hot och ofredanden mot personer under 18 år efter könet på den som var utsatt. Figuren visar därför bara den totala utvecklingen för brott mot barn.

Det framgår av figuren att de anmälda fallen av olaga hot och ofredande i huvudsak består av brott mot vuxna män och kvinnor. Samtidigt är det antalet anmälda brott mot barn som ökat snabbast sedan 2005. Under perioden 2005–2011 har antalet anmälda fall avseende olaga hot mot vuxna personer totalt sett ökat med 7 procent medan antalet anmälda hot mot personer under 18 år har ökat med 36 procent. Under samma period har antalet anmälda fall av ofredande mot vuxna ökat med 52 procent samtidigt som antalet anmälda ofredan-

⁶⁷ I tidsserien över anmälda hot mot tjänsteman ingår även brott mot brottsbalkens bestämmelse om förgripelse mot tjänsteman (17 kap. 2 § BrB).

Figur 3. Antalet anmälda olaga hot och ofredandebrott uppdelat på kön och ålder åren 2005–2011. Källa: Kriminalstatistiken.

den mot personer under 18 år har ökat med 69 procent. I båda fallen skedde ökningarna avseende brott mot barn under åren 2005–2009.

ÖKNINGEN AV ANMÄLDA BROTT MOT BARN OCH UNGDOMAR AVSPEGLAR EN LÅNGSIKTIG TREND BLAND ANMÄLDA BROTT MOT PERSON. Att det är brott mot personer under 18 år som procentuellt sett ökat mest i statistiken över anmälda fall av hot och ofredande avspeglar en tydlig långsiktig trend som också har uppmärksamats i samband med andra typer av brott mot person, inte minst misshandel och sexualbrott. Forskningen på området tyder på att den här trenden, åtminstone till stor del, sannolikt beror på en ökad benägenhet att anmäla brott mot barn till polisen (se till exempel Brå 2011a, 2011b; Estrada m.fl. 2012; Sarnecki 2009). Denna ökning av anmälningsbenägenheten kan delvis härledas till en ökad uppmärksamhet kring brott mot barn som begås av vuxna – bland annat brott av föräldrar – men också till en ökad benägenhet att anmäla brott som sker *mellan* barn, till exempel i skolan. Under perioden 2005–2011 har exempelvis antalet anmälda fall av olaga hotbrott mot person under 18 år som blivit upplärade med hänvisning till att den misstänkte är under 15 år ökat med närmare 40 procent. Sett i förhållande till ökningen av det totala antalet anmälda hotbrott under perioden 2005–2011 har det således skett en relativt kraftig ökning av antalet anmälda hotbrott mot barn och

ungdomar som begåtts av personer som ännu inte uppnått straffmyndighetsåldern.

Möjligheter att jämföra utvecklingen enligt NTU och anmälningstatistiken

När man jämför den tidigare beskrivna utvecklingen av utsatthet för hot och trakasserier enligt NTU åren 2005–2011 med utvecklingen av antalet anmälda fall av hot och ofredanden under samma period framgår det att de två bilderna över utvecklingen står i kontrast till varandra. Totalt sett visar resultaten från NTU en något minskad nivå av utsatthet för hot och en relativt tydlig minskning i utsatthet för trakasserier. Däremot har antalet *anmälda* fall av hotbrott och ofredanden ökat. I det här sammanhanget är det viktigt att vara medveten om att det finns många svårigheter när det gäller jämförelser mellan resultaten från NTU och anmälda fall av hot och ofredande som dessa definieras med utgångspunkt i brottsbalken. Som har noterats ovan innefattar brottsbalkens bestämmelse om ofredande många fler kriminella handlingar än dem som kan förväntas ha fångats upp av NTU:s fråga om trakasserier. Det innebär att utvecklingen angående trakasserier enligt NTU och ofredande enligt kriminalstatistiken inte kan anses jämförbara.

När det gäller uppgifterna om hot kan utgångspunkten för jämförelser antas vara något bättre, men med en del viktiga förbehåll. Till exempel är det oklart om NTU:s formulering om att hoten ska ha lett till att den svarande »blev rädd« kan anses motsvara brottsbalkens krav att olaga hot ska ha framkallat »allvarlig fruktan för egen eller annans säkerhet till person eller egendom«. Vidare kan vi inte veta hur många av de personer som uppgett att de blivit utsatta för hot i NTU som blivit utsatta i samband med någon form av myndighetsutövning. Det finns således en osäkerhet kring hur många av de hotbrott som beskrivs i NTU som skulle falla in under brottsbalkens bestämmelse om våld eller hot mot tjänsteman.

Som nämnts tidigare visar resultaten från NTU att en allt större andel av hotbrotten har anmälts under perioden 2005–2011. Detta skulle innebära en förväntning att antalet hotbrott som anmälts till polisen borde ha ökat. Och mot bakgrund av att anmälningsbenägenheten för hotbrott enligt NTU har ökat relativt kraftigt, framstår de ökningarna som skett i antalet anmälda hotbrott som oväntat små. Med utgångspunkt i resultaten från NTU skulle antalet anmälda hotbrott både förväntas vara många fler och förväntas ha ökat mer sedan 2005 än vad de faktiskt gjort. Samtidigt är det möjligt att en del av de mindre grova anmälda hot som beskrivits i NTU inte har ansetts uppfylla rekvisiten för olaga hot i brottsbalkens mening och således kan ha registrerats av polisen som ofredande. En del av de hot som beskrivits i NTU kan också höra hemma under andra bestämmelser i brottsbalken, exempelvis övergrepp i rättsak (17 kap. 10 § BrB).

Offer, gärningspersoner och omständigheter kring brotten

Yngre utsätts för hot och trakasserier i större utsträckning än äldre

Möjligheterna att redovisa en fördjupad bild av de personer som blivit utsatta för de anmälda hot- och ofredandebrotten är begränsade. Som har framgått tidigare i kapitlet består största delen av den anmälda brottsligheten av brott mot vuxna personer. Vidare har det framgått att de anmälda olaga hoten avser brott som begåtts mot män något oftare än brott mot kvinnor. Detta resultat står i kontrast till resultaten från NTU, där det under de senaste åren varit fler kvinnor än män som uppgett att de blivit utsatta för hot.

När det gäller åldersfördelningen bland de personer som blivit utsatta för hot och trakasserier visar resultaten från NTU att utsatthet för de båda brottstyperna är vanligare bland yngre och att den minskar successivt med stigande ålder. Samma mönster framgår för både män och kvinnor (figur 4).

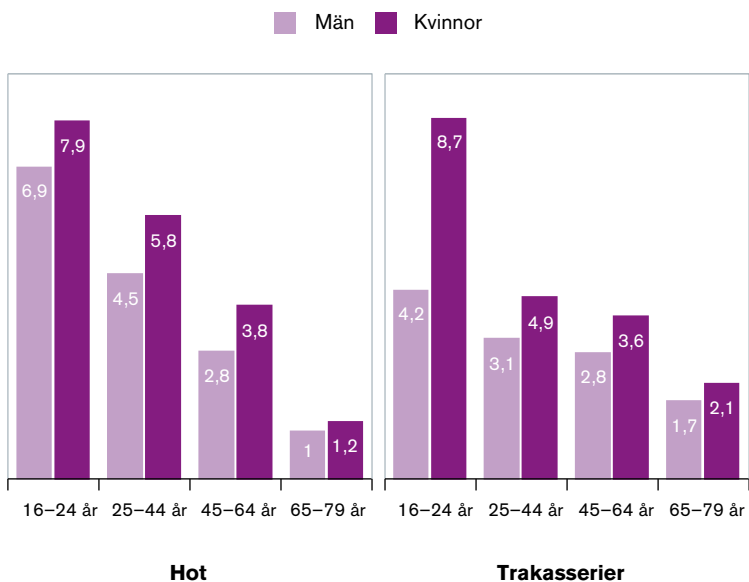
Könsskillnader finns avseende både brottsplats och relation till gärningspersonen

Av NTU framgår att det finns flera skillnader mellan de hotbrott som beskrivs av män och de som beskrivs av kvinnor. De hothändelser som beskrivs av kvinnor i NTU har lika ofta ägt rum i bostaden som på allmän plats. Bland männen är det däremot mycket vanligare med hot på allmän plats än i bostaden (figur 5).

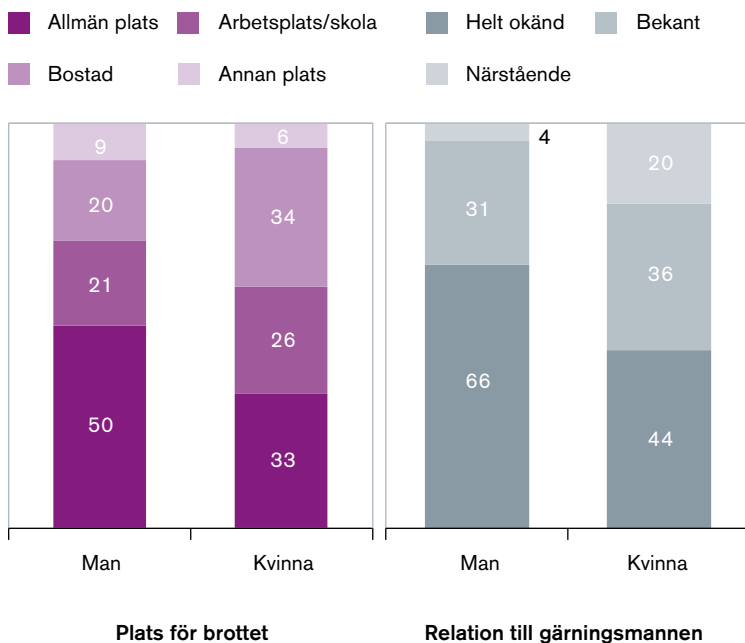
Tydliga skillnader märks även mellan män och kvinnor avseende relationen till gärningspersonen (figur 5). Bland de utsatta kvinnorna har 20 procent av brotten under perioden 2008–2011 begåtts av en närstående person och drygt 40 procent har begåtts av någon som de inte känner sedan tidigare. Bland de utsatta männen har endast 4 procent av hoten begåtts av en närstående person medan 66 procent har begåtts av en person som är tidigare okänd för uppgiftslämnaren.

Överlag uppvisar de ovan beskrivna könsskillnaderna i utsatthet för hot stora likheter med de könsskillnader som beskrivits i forskningen om utsatthet för våld. Bland annat visar våldsforskningen att kvinnors utsatthet för våld oftare än mäns handlar om våldshandlingar som begås av närstående personer samt att den oftare sker i bostaden (se kapitlet om Misshandel). Mäns utsatthet handlar oftare än kvinnors om våld av obekanta och våld som sker på allmän plats, till exempel i samband med nöjeslivet (Estrada och Nilsson 2004; Heimer och Kruttschnitt 2006; Lauritsen och Heimer 2008; Brå 2012a).

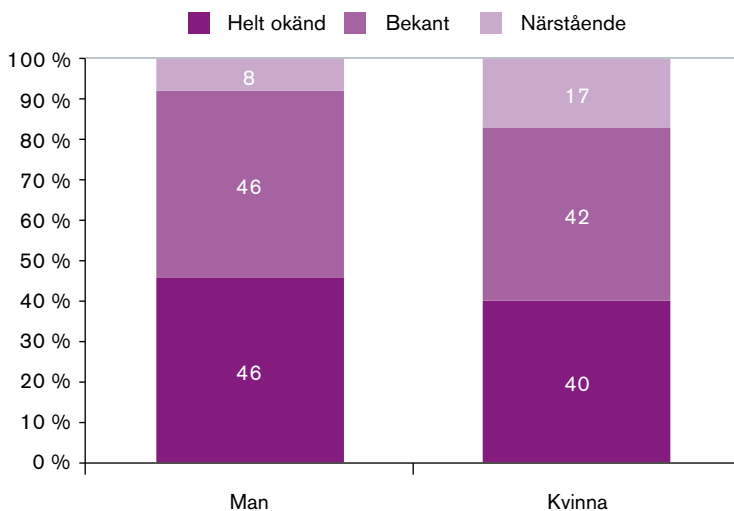
Bland både kvinnorna och männen har en betydande andel (21 respektive 26 procent) av de beskrivna hoten ägt rum på jobbet eller i skolan.

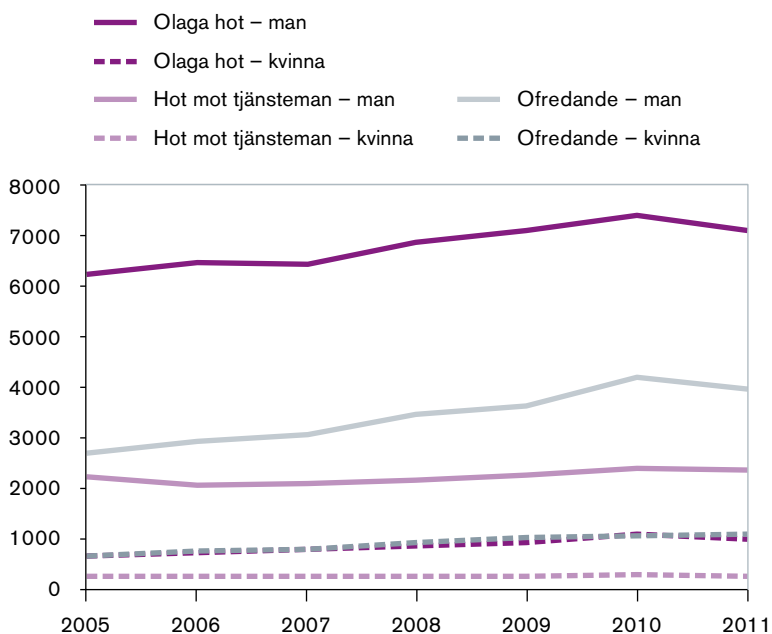
Figur 4. Andel utsatta för hot och trakasserier uppdelat på kön och ålder åren 2008–2011, Procent. Källa: NTU.

Figur 5. Plats för brottet och relation till gärningspersonen uppdelat på kön vid utsatthet för hot, åren 2008–2011. Procent. Källa: NTU.

Figur 6. Offrets relation till gärningspersonen uppdelat på kön vid utsatthet för trakasserier, åren 2008–2011. Procent. Källa: NTU.

Figur 7. Antalet personer misstänkta för olaga hot, hot mot tjänsteman och ofredande uppdelat på den misstänkta könen, åren 2005–2011. Källa: Kriminalstatistiken.

Eftersom trakasserier handlar om en serie av upprepade händelser ställs inga frågor i NTU om var man blivit utsatt. När det gäller vem som utsatt de svarande för trakasserierna visar resultaten från NTU liknande skillnader mellan könen när det gäller relationen till gärningspersonen som för hotbrotten, även om könsskillnaderna är mindre uttalade (figur 6). Det är vanligare bland kvinnorna än bland männen att de beskrivna trakasserierna begåtts av en närstående person och det är mindre vanligt bland kvinnorna än bland männen att trakasserierna begåtts av en helt okänd person.

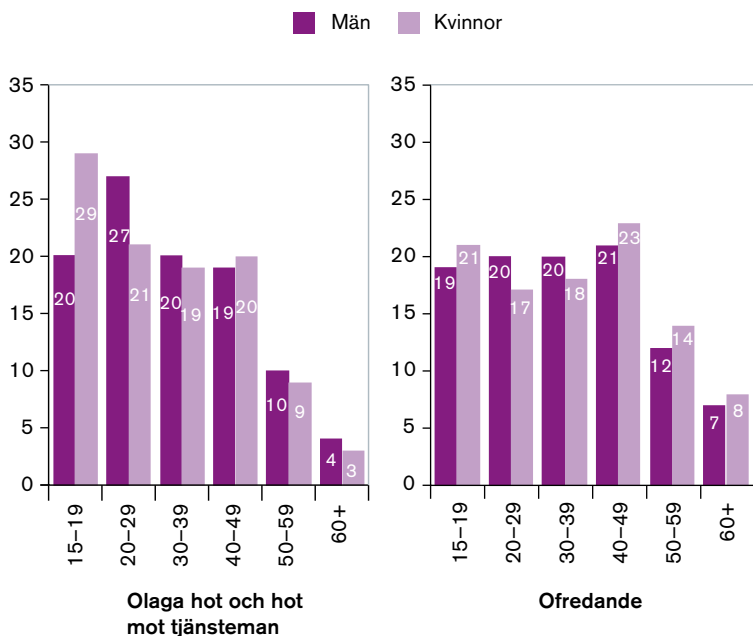
Av NTU framgår att de flesta av de gärningspersoner som begått de beskrivna hoten och trakasserierna är män. Under perioden 2008–2011 är gärningspersonen en man vid 96 procent av de hot som drabbat män och i 83 procent av de hot som drabbat kvinnor. När det gäller trakasserierna är gärningspersonen en man i 76 procent av de fall som drabbat män och i 79 procent av de som drabbat kvinnor.

Personer misstänkta för hot och ofredande

År 2011 registrerades cirka 8 100 personer som misstänkta för olaga hot enligt kriminalstatistiken och drygt 2 600 som misstänkta för hot mot tjänsteman. Samma år registrerades cirka 5 050 personer som misstänkta för ofredande. Jämfört med år 2005 har antalet personer som registrerats som misstänkta för olaga hot ökat med drygt 15 procent och antalet misstänkta för hot mot tjänsteman med närmare 6 procent. Antalet registrerade misstänkta för ofredande har ökat med närmare 50 procent under samma period. För alla tre brottstyperna är en stor majoritet av de misstänkta personerna män (figur 7).

Procentuellt sett har antalet kvinnor som blivit registrerade som misstänkta för såväl olaga hot som hot mot tjänsteman ökat i betydligt snabbare takt sedan år 2005 än antalet män. Sedan 2005 har exempelvis antalet kvinnor som blivit misstänkta för olaga hot ökat med omkring 50 procent, från drygt 650 till närmare 1 000 år 2011. Under samma period har antalet manliga misstänkta ökat med 14 procent. Antalet kvinnor som blivit misstänkta för *ofredande* har också ökat något snabbare än antalet misstänkta män under den redovisade perioden (ökningar med 66 respektive 47 procent).

De misstänkta personernas åldersfördelning för perioden 2008–2011 för män respektive kvinnor framgår av figur 8. Åldersfördelningen bland de misstänkta personerna är mycket lik för olaga hot respektive hot mot tjänsteman, varför brottstyperna har slagits ihop i figuren. De personer som blivit misstänkta för hotbrotten är relativt ofta ungdomar eller vuxna under 30 år. I generella drag påminner de misstänkta personernas åldersfördelning ganska mycket om åldersfördelningen bland de personer som uppgett att de blivit *utsatta* för hot eller trakasserier enligt NTU.

Figur 8. Åldersfördelning bland personer misstänkta för olaga hot och hot mot tjänsteman samt ofredande uppdelat på kön, åren 2008–2011. Procent.
Källa: Kriminalstatistiken.

Hantering i rättsväsendet

Uppklarade brott

I kriminalstatistiken skiljer man mellan brott som blir uppklarade genom så kallad teknisk uppklarings och brott som uppklaras genom personuppklarings. Med personuppklarings menas att en person har bundits till brottet genom att åtal väckts eller genom att gärningspersonen har meddelats åtalsunderlåtelse eller strafföreläggande. Med teknisk uppklarings menas att ärendet har avslutats genom beslut om en annan typ av klarläggande, exempelvis att brottet inte kan styrkas, att den anmälda gärningen inte är ett brott, eller att den misstänkte är under 15 år.

År 2011 klarades totalt närmare 27 000 fall av olaga hot, 4 300 fall av hot mot tjänsteman och närmare 28 000 fall av ofredande upp. För hot mot tjänsteman är andelen brott som leder till en personuppklarings jämförelsevis hög. År 2005 klarades totalt 47 procent av de anmälda brotten upp genom antingen strafföreläggande, åtalsunderlåtelse eller åtal. Denna andel har därefter minskat något, till 42 procent år

2011. För både olaga hot och ofredande är personupplklaringsprocenten mycket lägre och har varken ökat eller minskat sedan 2005. År 2011 låg personupplklaringsprocenten på 13 procent för olaga hot och 6 procent för ofredande. Under perioden 2005–2011 har däremot den totala upplklaringsprocenten (personupplklaring och teknisk upplklaring) ökat med några procentenheter för alla tre brottstyperna. År 2011 var den totala upplklaringsprocenten 52 procent för olaga hot, 66 procent för hot mot tjänsteman och 55 procent för ofredande.

Lagförda brott och lagföringsbeslut

Det har nämnts ovan att personupplklaringsprocenten för olaga hot och ofredande varken har ökat eller minskat sedan 2005.⁶⁸ Trots detta innebär ökningen av antalet anmälda brott att antalet brott som lett till lagföring har ökat något. År 2011 lagfördes närmare 5 400 olaga hotbrott, vilket innebär en ökning med 1,5 procent sedan år 2005. Antalet ofredandebrott som lagfördes år 2011 var drygt 2 400, vilket innebär en ökning med mer än 30 procent under samma period.

Av de olaga hotbrott som lagfördes år 2011 hade endast 9 procent begåtts av en kvinna. Samtidigt har kvinnornas andel av de lagförda hotbrotten ökat sedan år 2005, då motsvarande andel var drygt 6,5 procent. Av de ofredanden som lagfördes år 2011 hade 18 procent begåtts av en kvinna, vilket också innebär en viss ökning sedan år 2005, då motsvarande andel var 14,5 procent.

Män utgör också en stor majoritet av personer som blivit lagförda med olaga hot eller ofredande som huvudbrott. År 2011 avsåg närmare 90 procent av de lagföringsbeslut med olaga hot som huvudbrott män, vilket också var fallet för 80 procent av lagföringsbesluten avseende ofredande som huvudbrott. Jämfört med antalet lagförda brott är emellertid antalet lagföringsbeslut med olaga hot eller ofredande som huvudbrott i lagföringsbeslutet relativt litet. Det beror på att förhållandevis många av de lagförda brotten avseende hot och ofredande ingår antingen i lagföringsbeslut som avser ett flertal hot respektive ofredanden eller i lagföringsbeslut som också avser grövre brott, exempelvis misshandel. Av de olaga hotbrott som blev lagförda år 2011 utgjorde endast 29 procent huvudbrottet i lagföringsbeslutet. Motsvarande andel för ofredande är 40 procent. Dessa siffror kan jämföras med exempelvis misshandel, där 66 procent av de lagförda brotten utgjorde huvudbrottet år 2011.

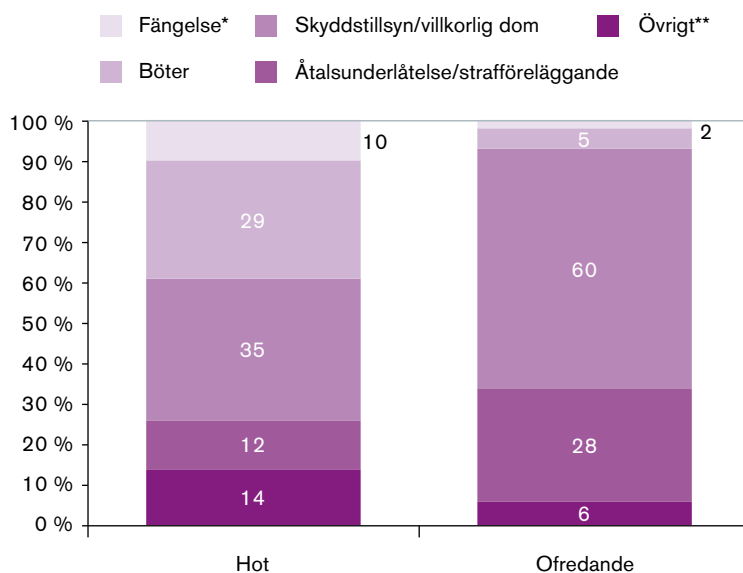
⁶⁸ Hot mot tjänsteman lagförs under samma lagrum som våld mot tjänsteman, vilket innebär att de två typerna av handlingar inte särredovisas i lagföringsstatistiken. Av denna anledning är det inte möjligt att redovisa hur många av denna typ av hotbrott som lett till lagföring.

Lagföringstyp och påföljder

Typ av lagföring, i form av domar, strafföreläggande och åtalsunderlåtelse, och de påföljder som döms ut för olaga hot och ofredande kan endast redovisas i förhållande till de fall där dessa brottstyper utgjorde huvudbrottet i lagföringen. Sedan 2005 har antalet lagföringsbeslut med olaga hot respektive ofredande som huvudbrott ökat, men som framgått ovan utgör dessa »huvudbrott« ändå bara ett mindre urval av de olaga hot och ofredande brott som faktiskt blivit lagförda.

Figur 9 redovisar andelen lagföringsbeslut som skett i form av åtalsunderlåtelser och strafförelägganden samt andelen som lagförts med fällande domar avseende olika typer av påföljder för perioden 2008–2011.

Som framgår av figuren är fängelsedomar ovanliga i de lagföringsbeslut som avser olaga hot som huvudbrott och är särskilt ovanliga i de lagföringsbeslut som avser ofredande. Närmare 30 procent av de lagföringsbeslut som avser olaga hot har skett genom en fällande dom med antingen skyddstillsyn eller en villkorlig dom som påföljd. En dryg tredjedel har lagförts genom en fällande dom som gett ett bötes-

Figur 9. Andelen lagföringar för olaga hot (n= 5 963) respektive ofredande (n=3 709) (som huvudbrott) i form av åtalsunderlåtelser, strafföreläggande eller domar (efter påföljdstyp), åren 2008–2011. Procent. Källa: Kriminalstatistiken.

* Bland fängelsedomarna räknas även domar som avser fängelse i samband med skyddstillsyn.

** I kategorin »Övrigt« ingår främst domar med påföljderna ungdomsvård, ungdomstjänst och rättspsykiatrisk vård.

straff. Bland de lagföringsbeslut som avser ofredande som huvudbrott har en majoritet skett genom en fällande dom som gett ett bötesstraff. Närmare tre av tio har skett i form av åtalsunderlåtelse eller strafförelägganden.

Under perioden sedan år 2005 har det skett en successiv ökning i antalet lagföringar avseende olaga hot och ofredande som skett genom en fällande dom. För båda brottstyperna har den stora majoriteten av denna ökning i antalet domstolslagföringar handlat om en ökning i lagföringar som gett ett bötesstraff snarare än något av de strängare straffen fängelse, villkorlig dom eller skyddstillsyn. Under perioden 2005–2011 har antalet fängelsedomar faktiskt minskat, med omkring en tredjedel för olaga hot och med över 50 procent för ofredande.

För de båda brottstyperna kan de senaste årens lagföringsutveckling betraktas som uttryck för en viss produktionsökning i rättsväsendets hantering av dessa brottstyper. Att större delen av ökningen i antalet lagföringar avser domar som inneburit ett bötesstraff tyder på att denna produktionsökning i första hand beror på att det är fler mindre grova brott som lett till en lagföring i domstol. Det minskade antalet fängelsedomar sedan 2005 tyder på att rättsväsendet under senare år inte fått hantera flera grova fall av olaga hot eller ofredande utan snarare tvärtom.

Kriminalpolitik och brottsförebyggande arbete

Ett förebyggande arbete mot hot och trakasserier kan ske på flera olika plan och i många olika former. Det kan till exempel handla om anti-mobbningsprogram i skolan, rättsväsendets tillämpning av kontaktförbudslagstiftningen, stödtelefonlinjer för personer som utsätts, exempelvis kvinnofridslinjen och BRIS, samt åtgärder som syftar till att minska risken för konfliktsituationer på arbetsplatser eller i myndigheters möten med allmänheten.

Under det senaste decenniet har förekomst av hot och trakasserier blivit föremål för en ökad uppmärksamhet och ett flertal kriminalpolitiska initiativ har vidtagits. Som har nämnts i kapitlets inledning har dessa initiativ bland annat lett till att en ny bestämmelse om *olaga förföljelse* införts i 4 kap. BrB. Ytterligare tre områden där det gjorts satsningar är kontaktförbudslagstiftningen, hot och trakasserier mot tjänstemän och förtroendevalda samt åtgärder mot mobbning i skolan.

Kontaktförbudslagstiftningen

Lagen (1988:688) om besöksförbud (numera kontaktförbud) infördes år 1988 i syfte att förbättra skyddet för människor som förföljs eller trakasseras, i första hand kvinnor som utsatts för misshandel och andra

övergrepp av närstående män (prop. 1987/88:137). Ett kontaktförbud innebär att en person inte får besöka eller på annat sätt aktivt ta kontakt med den som skyddas av förbudet. Det kan också avse ett förbud att uppehålla sig i närheten av en annan persons bostad, arbetsplats eller något annat ställe där personen brukar vistas (så kallat utvidgat kontaktförbud, se 2 § i ovan nämnda lag). År 2003 skärptes lagen, dels för att öka skyddet i de fall parterna är sammanboende, dels för att utvidga de områden som fredas av kontaktförbudet (prop. 2002/03:70). Skärpningen innebar för det första att en person som åläggs kontaktförbud kan utestängas från en bostad som delas med den skyddade och för det andra att man, vid överträdelse av ett utvidgat kontaktförbud, ytterligare kan utöka omfånget av det område som kontaktförbudet gäller (Brå 2005a).

År 2011 infördes nya ändringar i lagen i syfte att ytterligare stärka förbudets brottsförebyggande funktion och förbättra det skydd som förbudet varit avsett att ge (prop. 2010/11:45). Bland annat innebär de senaste förändringarna att elektronisk övervakning med så kallad fotboja i vissa fall får användas för att kontrollera att kontaktförbudet efterlevs av den person som har ålagts förbudet (se prop. 2010/11:45 sid. 45ff).

Otillåten påverkan mot förtroendevalda och myndighetspersoner

Sedan 2004 har det skett flera satsningar för att uppmärksamma och förbättra det förebyggande arbetet avseende hot och trakasserier mot både förtroendevalda och olika tjänstemannagrupper som i sitt arbete kan bli utsatta för så kallad otillåten påverkan. Utöver hot och trakasserier innefattar begreppet otillåten påverkan även exempelvis våld och korruption – vad dessa handlingar har gemensamt är att de syftar till att påverka de berörda personernas myndighetsutövning eller beslutsfattande (jämför Brå 2005b).

År 2004 tillkallade regeringen en parlamentariskt sammansatt kommitté att utreda bland annat omfattningen av brott (främst hot och våld) mot förtroendevalda, som sedan föreslog en rad åtgärder för att förebygga brotten, bland annat att handlingsplaner skulle tas fram och att särskilda kontaktpersoner skulle utses hos de brottsbekämpande myndigheterna (SOU 2006:46). Vidare har Brå publicerat forskningsrapporter som kartlagt utsattheten för otillåten påverkan hos olika grupper av myndighetspersoner – bland annat poliser, tulltjänstemän, domare, åklagare och nämndemän (Brå 2005b, 2009a, 2009c). Tillsammans med Utvecklingsrådet för den statliga sektorn har Brå också tagit fram en handbok (Brå 2009b) och en hemsida⁶⁹ för myndigheter om

⁶⁹ www.hotpajobbet.se.

hur man kan arbeta förebyggande mot otillåten påverkan. I samma anda har SÄPO gett ut en uppdaterad handbok med råd om hur man kan förebygga, avstyra eller skydda sig mot de hotfulla situationer som kan uppstå i det offentliga livet (Säkerhetspolisen 2008). Som en del i regeringens mobilisering mot grov organiserad brottslighet har SÄPO också fått i uppdrag att ta ett nationellt huvudansvar för att förebygga, kartlägga och motverka den grova organiserade brottslighetens otillåtna påverkan på politikerna, myndighetsföreträdare och journalisters yrkesutövning (Ju2008/5775/PO).

I budgetpropositionerna för såväl 2011 som 2012 (prop. 2010/11:1, prop. 2011/12:1) konstaterar regeringen att hot och våld mot förtroendevalda kommer vara ett fortsatt prioriterat område i arbetet för att värna demokratin. År 2011 fick Brå i uppdrag att utveckla metoder för en periodiskt återkommande undersökning av omfattningen och utvecklingen av trakasserier, hot och våld mot förtroendevalda. I regleringsbrevet för 2012 fick Brå i uppdrag att genomföra den första stora rikstäckande undersökning som ska belysa dessa former av utsatthet. Från och med 2013 kommer undersökningen att genomföras vartannat år. Samtidigt fick Statskontoret i uppdrag att genomföra en analys av hur myndigheterna arbetar med att förebygga och hantera hot, våld och andra riskfaktorer (Statskontoret 2012).

Arbete mot mobbning

På skolområdet trädde lag (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever i kraft år 2006. Av lagen framgår att de som ansvarar för verksamheter som regleras av skollagen (1985:1100) – bland annat skolor, skolbarnomsorgen och förskoleverksamheter – ska bedriva ett målinriktat arbete för att motverka diskriminering och annan kränkande behandling i verksamheten, bland annat genom att upprätta en likabehandlingsplan i detta syfte (prop. 2005/06:38 sid. 1). Av förarbetena framgår tydligt att begreppet »annan kränkande behandling« bland annat avser mobbning (prop. 2005/06:38 sid. 20f.).

Enligt 15 § i lagen blir huvudmannen för verksamheten skadeståndsskyldig om huvudmannen, rektorn eller annan personal åsidosätter sina skyldigheter enligt lagen – till exempel genom att inte vidta åtgärder för att förebygga och förhindra trakasserier och annan kränkande behandling eller genom att inte utreda och vidta åtgärder mot det samma (prop. 2005/06:38). Samtidigt inrättades en särskild funktion inom Skolverket i form av ett barn- och elevombud, som bland annat har till uppgift att tillvarata barnets och elevens rätt i mål om skadestånd enligt den nya lagen (SFS 2006:147). Barn- och elevombudet har ett självständigt uppdrag men är numera en del av Skolinspektionen.

Vidare fick dåvarande Myndigheten för skolutveckling i uppdrag år

2007 att genomföra en fyraårig satsning mot mobbning. I uppdraget ingick att dels göra en utbildningssatsning för skolor om forskningsbaserade och utvärderade åtgärdsprogram mot mobbning i grundskola, dels utvärdera effekterna av de metoder som används i skolan mot mobbning. I 2011 års budgetproposition (prop. 2010/11:1) avsattes 10 miljoner kronor för fortsatt kamp mot mobbning under året och i oktober 2011 fick Skolverket ett förnyat uppdrag av Utbildningsdepartementet för att stärka skolans värdegrund och arbete mot diskriminering, mobbning och annan kränkande behandling i skolan. Inom ramen för uppdraget ska Skolverket bland annat erbjuda personalen i förskola, skola och på fritidshem fortbildning om hur ett framgångsrikt arbete mot diskriminering och mobbning kan bedrivas.

Sammanfattningsvis har hot och trakasserier stått i fokus för en hel del uppmärksamhet och aktivitet sedan senare delen av 1990-talet. Det gäller såväl i lagstiftningen, bland annat med införandet av fridskränkingsbrotten, det nya brottet olaga förföljelse och ett stärkt skydd vid kontaktförbud, som i det förebyggande arbetet, där ett särskilt fokus har kommit att riktas mot utsatthet inom nära relationer och bland myndighetspersoner och förtroendevalda samt mobbning.

Referenser

- Brottsförebyggande rådet, Brå (2005a). *Nya regler i lagen om besöksförbud*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2005b). *Otillåten påverkan riktad mot myndighetspersoner*. Rapport 2005:18. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2006). *Stalkning i Sverige. Omfattning och åtgärder*. Rapport 2006:3. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2008). *Otillåten påverkan mot brottsoffren och vittnen*. Rapport 2008:8. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2009a). *Otillåten påverkan mot åklagare och domare*. Rapport 2009:13. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2009b). *Motverka otillåten påverkan. En handbok för myndigheter om att förebygga trakasserier, hot, våld och korruption*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2009c). *Polisens möte med organiserad brottslighet. En undersökning om otillåten påverkan*. Rapport 2009:7. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2010a). *Brott bland ungdomar i årskurs nio. Resultat från Skolundersökningen om brott åren 1995–2008*. Rapport 2010:6. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2010b). *Skolundersökningen om brott*

- 1995–2008, *Teknisk rapport*. Rapport 2010:7. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2011a). *Den polisanmälda barnmisshandeln. Utvecklingen fram till 2009*. Rapport 2011:16. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2011b). *Polisanmälda våldtäkter mot barn. En uppdaterad kunskapsbild*. Rapport 2011:6. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2012a). *NTU 2011. Om utsatthet, trygghet och förtroende*. Rapport 2012:2. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2012b). *NTU 2011. Teknisk rapport*. Rapport: 2012:3. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Budd, T., Mattinson, J. och Myhill, A. (2000). *The extent and nature of stalking: Findings from the 1998 British Crime Survey*. Home Office Research Study no. 210, London: Home Office.
- Craig, W. m.fl. (2009). A cross-national profile of bullying and victimization among adolescents in 40 countries. *International Journal of Public Health*. Vol 54, nr 2, sid. 216–224.
- Estrada, F. och Nilsson, A. (2004). Exposure to threatening and violent behaviour among single mothers. The significance of lifestyle, neighbourhood and welfare situation. *British Journal of Criminology* 44, 168–187.
- Estrada F., Pettersson, T. och Shannon, D. (2012). EJC country survey, Sweden. *European Journal of Criminology* (under publicering).
- Heckels, V. och Roberts, K. (2006). Stalking and harassment. Brookman, F. m.fl. (red.), *Handbook on crime*. Cullompton: Willan Publishing.
- Heimer, K. och Kruttschnitt, C. (2006). New insights into the gendered nature of crime and victimization. Heimer, K. och Kruttschnitt, C. (red.), *Gender and crime*. Patterns in victimization and offending. New York: New York University Press.
- Jareborg, N. (1984). *Brotten I – Grundbegrepp: Brotten mot person*. Stockholm: Norstedts
- Ju2008/5775/PO. Uppdrag till Säkerhetspolisen rörande åtgärder mot otillåten påverkan på viktiga samhällsfunktioner.
- Lauritsen, J. L. och Heimer, K. (2008). The gender gap in violent victimization 1973–2004. *Journal of Quantitative Criminology* 24, 125–147.
- Mullen, P. E., Pathé, M. och Purcell, R. (2000). *Stalkers and their victims*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Prop. 1987/88:137. *Om besöksförbud*.
- Prop. 1992/93:141. *Om ändring i brottsbalken m.m.*
- Prop. 2002/03:70. *Ytterligare åtgärder för att motverka våld i nära relationer*.

- Prop. 2005/06:38. *Trygghet, respekt och ansvar – om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever.*
- Prop. 2010/11:1. *Budgetpropositionen för 2011.*
- Prop. 2010/11:45. *Förbättrad skydd mot stalkning.*
- Prop. 2011/12:1. *Budgetpropositionen för 2012.*
- Sarnecki (2009). *Introduktion till kriminologi.* Lund: Studentlitteratur.
- SOU 2006:46. *Jakten på makten.* Stockholm: Statens offentliga utredningar.
- SOU 2011:85. *Fridskränkingsbrotten och egenmäktighet med barn. Betänkandet av Fridskränkingsutredningen.* Stockholm: Statens offentliga utredningar.
- Statskontoret (2012). *För säkerhets skull. Om myndigheters arbete mot hot och våld riktat mot deras anställda.* Stockholm: Statskontoret.
- Säkerhetspolisen (2008). *Personlig säkerhet.* Stockholm: Säkerhetspolisen.
- <http://www.sakerhetspolisen.se/download/18.715ba1a911a4e51b3028000891/personligsakerhet.pdf>